



МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ СЕМІНАР “СЕМІОСФЕРА РАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ЗНАКИ І ЗНАЧЕННЯ”

9-12 червня 2010 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України відбувся міжнародний науковий семінар “Семіосфера радянської культури: знаки і значення”. Це вже другий міждисциплінарний семінар із серії “*Studia Sovietica*”, в якому взяли участь учені з України, Росії, Польщі, Канади, Великобританії та Лівану.

Із вітальним словом виступив заступник директора Інституту літератури *М. Сулима*, який зазначив: тематика цьогорічного зібрання актуальна для сучасної гуманітаристики, бо феномен радянської культури стосується формування індивідуальної та колективної пам’яті про недавнє минуле. Від імені організаційного комітету з привітанням звернулась до присутніх старший науковий співробітник відділу української літератури ХХ століття *В. Хархун*.

Програма семінару передбачала роботу в 6 секціях. Проблематику першої секції склали розвідки про феномен та генезу соцреалізму. *Є. Добренко* (Великобританія) у доповіді “Соціалістичний реалізм і реальний соціалізм” розглянув взаємозв’язки репрезентативних стратегій соцреалізму з ідеологічним конструюванням радянської реальності. Доповідь про зіставлення соціалістичного реалізму й авангарду була озвучена *Н. Полтавцевою* (Росія) – “Соцреалізм і авангард: до постановки проблеми”. У дослідженні *В. Панченка* ““Ідеологічна” повість др. пол. ХІХ ст. і генеза соцреалізму” проаналізовано “ідеологічні” повісті “Лихі люди” Панаса Мирного, “На розпутті” Б. Грінченка, “Юрко Городенко” О. Кониського та їхній зв’язок із генезою української версії соцреалізму. На другому секційному засіданні розглядалися доповіді з проблем кодування та декодування семіотичної системи тоталітарної культури. Аналізу смислових інверсій у структурі художнього тексту творів соцреалізму була присвячена доповідь *Т. Круглової* (Росія) “Семіотичні “пастки” мистецтва сталінської епохи”, в якій розглядався феномен прихованої самопародійності творів соцреалізму й семіотичний механізм потенційної можливості виникнення альтернативних версій інтерпретації при зміні контексту сприймання. *Я. Садовський* (Польща) у доповіді “Мова тоталітарної культури. Досвід дослідження офіційної культури Польщі та СРСР сталінського періоду” виокремив такі риси мови тоталітарної культури, як замкнений характер її семіотичної системи, сприяння залучення реципієнта до формулювання тоталітарного повідомлення, експансивна міфологічність і телеологічність нарації тощо.

На актуальних питаннях конструювання образу Великої Вітчизняної війни в радянській літературі та кіно акцентували у своїх виступах *І. Захарчук* (Україна), яка в доповіді “Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму (еволюція, функції, аберації)” проаналізувала динаміку мілітарного свідомості в системі одержавленого культурного механізму, ідеологічних наративів влади та виокремилася засадничі характеристики мілітарного міфу; *О. Барабан* (Канада) довела в доповіді “Візуалізація Великої Вітчизняної війни у радянському кінематографі 1941–1945 років”, що вироблені в перших воєнних короткометражних фільмах моделі інтерпретації війни наклали відбиток на пізніші стадії осмислення військового досвіду; *І. Янков* (Росія) у доповіді “Травматичний досвід і символічна “нестача” в радянських і пострадянських воєнних наративах” проаналізував специфіку

“фетишистських наративів” як реакцію на травматичний досвід війни, визначив їхні функції в конструюванні радянської ідентичності та відповідних ідеологічних кліше; *З. Гребецька* (Польща) в доповіді “Радянська і польська військова пісня: відмінність символічних парадигм” зосередила увагу на відмінностях між радянським і польським героїчним міфом, проаналізувала специфіку конструювання образу солдата, його стосунків із жінками, товаришами, його ставлення до Батьківщини.

Наступне секційне засідання було присвячене аналізу радянського канону історії української літератури. Теоретичні засади та процес формування радянської моделі історії української літератури розкрила *В. Хархун* у доповіді “Радянська історія української літератури як канон”, довівши: радянська історія української літератури в “канонічній” іпостасі постає як ідеологічний проект, що ґрунтується на міфологемному мисленні, виявляється в методологічному еkleктизмі, помноженому на піднесений пафос народницько-сентиментального стилю. Логічним продовженням цього дослідження став виступ *О. Сінченка* (Україна) “Канон і переписування: українська література в лещатах соцреалізму”, де проаналізовано різні форми переписування письменниками власних творів в умовах соціалістичного реалізму, зокрема таких, як “Роман міжгір’я” Івана Ле, “Майстри часу” Івана Кочерги, “Діти землі” Костя Гордієнка. Радянську матрицю створення класики охарактеризував *Я. Поліщук* (Польща) у доповіді “Соцреалістична технологія возведення в класики (випадок М. Коцюбинського)”, яка реалізувалась у селекції як біографії, так і творчості, а також в ідеологічній уніфікації інтерпретацій. Завершували роботу секції доповідь *О. Омельчук* (Україна) “Пам’ять як механізм забуття: Дніпрогес і українська література радянської доби”, де було розглянуто основні тенденції, мотиви, образи, пов’язані з відображенням в українській літературі будівництва Дніпрогесу, та доповідь *Н. Ксьондзик* (Україна) “Національне й індивідуальне в українській радянській літературі (1950–1960-ті рр.)”, де простежувалася модифікація знаків, наявних в українській радянській літературі 1950-1960-рр. на позначення особливостей національної репрезентації та індивідуальної авторської позиції.

Четверта секція розпочалася з виступу *О. Флеонові* (Ліван) “Лінгвістичні та наративні способи конструювання солідарності у ленініани”, де проаналізовано семіотичні процеси створення читацької солідарності з конструктами “нас”, “ми” та “вони”, на основі яких утворювалися соціальні ролі в радянській ідеологічній системі. *Е. Соловей* (Україна) у доповіді “Нищитель рабства, темряви гонитель” (до особливостей української сталініани)” розглянула “квазіфольклор” В. Свідзінського, присвячений вождєві: він найвиразніше дезавує творений у такий спосіб міф, імітаційну природу цих творів та їхні реальні сполуки. На секції виголошено виступи про функціонування знаків “советськості” в сучасній російській семіосфері та сучасній українській прозі: доповіді *М. Тимофєєва* (Росія) “Знаки “советськості” в сучасній Росії: семантика і прагматика”, *М. Литовської* (Росія) “Міфологема Військової Таємниці та її використання у сучасній російській літературі”, *Т. Гребенюк* (Україна) “Абсурдизація радянського минулого в сучасній українській прозі: десемантизація вчинку”. Зокрема, *М. Тимофєєв* довів, що простір радянської семіосфери протягом пострадянського періоду постійно доповнювався артефактами, що імітують “советськість”. У культурі відбувається зміна контексту денотатів і контексту смислів, що призводить до змін знакової ситуації, пов’язаної з їх використанням. Тема “військової таємниці”, як зазначила *М. Литовська*, будучи однією з найпопулярніших варіацій конспірологічної проблематики в радянській літературі, знову активізувалася на початку ХХІ ст. як структуроутворювальна – спочатку в публіцистиці, а потім у художніх текстах *Д. Бикова*, *В. Сорокіна* та ін. *Т. Гребенюк* (Україна) на матеріалі творів “Бурдик” *В. Діброви*, “Рівне/Ровно” (Стіна)” *О. Ірванця*, “Ми. Колективний архетип” *Т. Малярчук* розглянула такий механізм абсурдизації символів та знаків радянського минулого, як десемантизація вчинку персонажа (основним об’єктом уваги виступають зрада, подвиг та акт непокорі як знаки-носії усталених у радянській культурі соціальних стереотипів).

На п'ятому секційному засіданні розглядалися питання поетики української соцреалістичної літератури. Виступ *Я. Цимбал* (Україна) "Навіщо нам іспортілі город?: трансформація образу Харкова в українській радянській літературі" був присвячений аналізу образу Харкова в українській літературі 1920–1940-х років у зв'язку з позалітературними чинниками політичного, економічного й соціального характеру: "Харківський текст" зазначеного періоду розглянуто в його взаємодії та протиставлено тогочасному "київському тексту". У доповіді *І. Набитовича* (Польща) "Конфлікт історіософських інтерпретацій як ідеологічних проектів у романах "Гомоніла Україна" Панаса Феденка та Петра Панча" розкриваються дві концепції майбутньої України: перспектива побудови вільної соборної держави "від Сяну до Дону" в П. Феденка та її колоніального статусу після Переяславської Ради в П. Панча. З огляду на особливості розвитку жанрів радянської драматургії та репрезентації в них визначальних конструктів тоталітарної культури були озвучені доповіді *Т. Свербілової* (Україна) "Колгоспна трагедія" як формульний та інноваційний жанр: жанровий синтез та культурна ідентичність української та російської драми в аспекті компаративної поетики", *Л. Скорини* (Україна) "Людино-машинна" метафора як складова семіосфери тоталітарного письменства (на матеріалі української драматургії 20–30 рр. ХХ століття)". Зокрема, у доповіді *Т. Свербілової* зроблено спробу визначити культурну ідентичність української та російської "колгоспної трагедії" як формульного та синтетичного жанру; *Л. Скорина* проаналізувала концептуальні метафори, що відбивають особливості репрезентації у драматургії 1920–1930 років ХХ ст. образу "нової людини", зосередивши увагу на формуванні й побутуванні "людино-машинної" метафори.

На останньому секційному засіданні було розглянуто такі доповіді: *Л. Пискунової* (Росія) – "Від товару до товариша": Семіотика речі та ужитку на радянському просторі" (проаналізовано радянський проект суспільства через семантику побутових предметів у СРСР); *Д. Цимбал* (Україна) – "Соціальна структура радянського суспільства в речах" (охарактеризовано роль та історію речей у Радянському Союзі, розглянуто зразки соціальної поведінки та їхнє відбиття у структурі радянського суспільства); ситуацію "реконструкції" мови іконопису для символізації, означення й конструювання сфери смислів радянської культури розкрито *Л. Кривцовою* (Росія) у доповіді "Мистецтво Палехської Артлі древнього живопису: реконструкція мови і конструювання смислу"; *С. Єкельчик* (Канада) у виступі "Велич ідей та величність жанру: "Молода гвардія" Юлія Мейтуса – героїчна опера сталінського часу" досліджено процес ідеологічного редагування опери Ю. Мейтуса під час кампанії кінця 1940-х років та відносну непопулярність кінцевого продукту серед слухачів; *Л. Немченко* (Росія) у доповіді "Семантика прогулянки в радянському поетичному кінематографі" на матеріалі радянських фільмів досліджено неформальну поведінку, коли прогулянка відкриває героям екзистенціальні смисли; *К. Сосніною* (Україна) у доповіді "Радянська дитина поза школою: методи впливу та контролю дитячого дозвілля в УСРР на прикладі дитячого кіно та театру наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років" проаналізовано особливості роботи дитячого кіно й театру на теренах УРСР. Розкривши зміст дитячого театрального та кінорепертуару, доповідач довела: його особливістю є відсутність будь-яких сюжетів, які б розкривали інтереси дітей, – соціальна та політична тематика заступила їх повністю.

Визначальними для загальної атмосфери семінару стали наукова виваженість доповідей та їхня діалогічність. Новизна досліджень запропонованої проблематики сприяла активному веденню дискусії.

За результатами семінару планується друге видання збірника із серії "Studia Sovietica".

Отримано 9 липня 2010 р.

Юлія Савела
м. Ніжин

